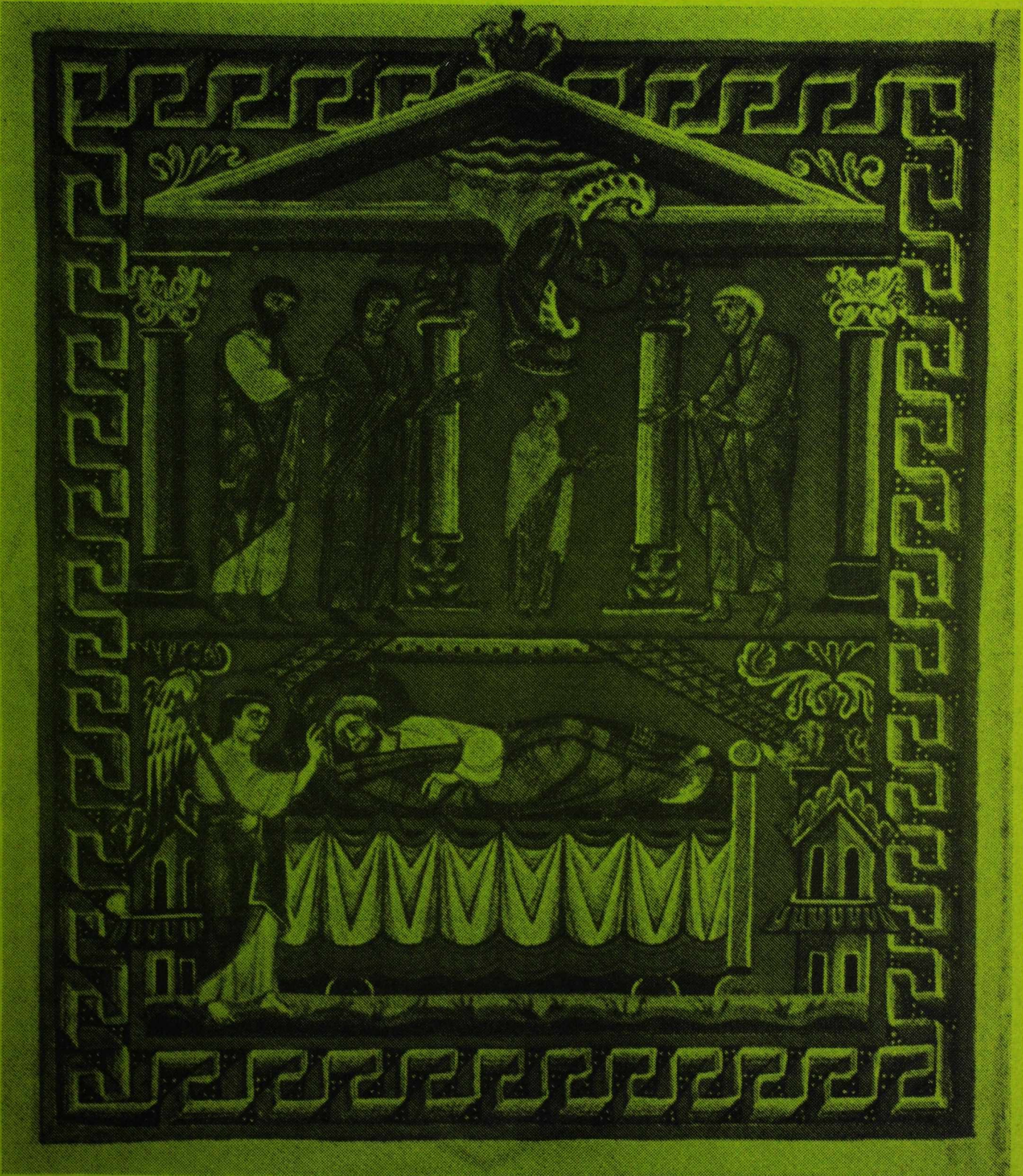

KERKORAAL

KERKORAAL

verschijnt 4 keer per jaar
jaargang 8 - september 1983

Contactorgaan van de "Amici Cantus Gregoriani".
Tijdschrift voor Gregoriaans.

Redactie: Marie-Louise Egbers, Ger Koppenens, Jos leenen, Rens van de Laar, Silvère van Lieshout, Martin Polspoel.

Redactie en administratie: Burg. van Houtlaan 32,
5701 GH Helmond.
Tel. 04920 - 38571.

Abonnement f 25.-- per jaar overmaken op: AMRO-Bank Helmond
Rek.nr.: 42.06.65.323 Bankgiro 1065135 t.n.v. L. v.d. Laar.

Druk: Drukkerij Aarle-Rixtel B.V. te Aarle-Rixtel.

-O-

De "Amici Cantus Gregoriani" is een kring van mensen die zich verbonden weet met het Gregoriaans en door een jaarlijks terugkerende financiële bijdrage de verschijning van dit tijdschrift alsmede andere op het Gregoriaans gerichte activiteiten mogelijk maakt.
Inlichtingen op het redactieadres.

INHOUD

VAN DE REDAKTIE	53
TOELICHTING BIJ DE OMSLAG	54
THEORIE VAN HET GREGORIAANS, Jos Leenen	55 - 61
METAMORFOSE VAN EEN KOOR, Hans Peeters	62 - 63
HET GREGORIAANS IN NEDERLAND, Silvère v. Lieshout	64 - 66
HET NIEUWE HYMNARIUM, C. Pouderoijen O.S.B.	67 - 69
MEDEDELINGEN	70 - 72

GREGORIAANS WEEKEND.

Inschrijfformulier.

Naam: Geboren:
Voorletters: Man/Vrouw:
Straat:
Postcode: Woonplaats:
Telefoon:

neemt deel aan het Gregoriaans Weekend te Helmond op 19 en 20 november 1983.

1. Hij/Zij verplicht zich bij inschrijving de deelnamekosten te voldoen op de girorekening van de AMRO-bank te Helmond nr. 10.65.135 met vermelding van rek.nr. 40.93.07.297 Gregoriaans Weekend.

f. 25,--

2. Hij/Zij zal ook deelnemen aan
ja/nee de lunch (zaterdagmiddag)

f. 7,50

ja/nee de lunch (zondagmiddag)

f. 7,50

ja/nee het diner (zaterdagavond)

f. 12,--

3. Hij/Zij wil graag gebruik maken van de mogelijkheid tot overnachten.
Ja/Nee

f. 10,-

Totaal overgemaakt:

f.

Handtekening:

VAN DE REDAKTIE

Deze 3e Kerkoraal opent met een verslag van de 2e cursus Gregoriaans die onlangs in Helmond gehouden is.

Jos Leenen vervolgt zijn serie: "Theorie van het Gregoriaans".

Onder de titel "De metamorfose van een koor" schrijft Hans Peeters iets over zijn koor in Leveroy.

Hoe staat het met het Gregoriaans in Nederland?

Tijdens het Gregoriaans symposium, dat van 19 t/m 22 juni in Washington gehouden werd, heeft Silvère van Lieshout hierover een korte uiteenzetting gegeven. U vindt deze in deze Kerkoraal.

Pater Pouderoijen onderbreekt zijn serie over het Psalterium Monasticum om iets te schrijven over het onlangs verschenen Liber Hymnarius.

De mededelingen besluiten ook dit keer weer deze Kerkoraal.

TOELICHTING BIJ DE OMSLAG

Christus en de overspelige vrouw.

Darmstadt, Nationale Bibliothek Cod. 1640, fol. 171.

Afmetingen van het blad: 29,1x22,1 cm.

Evangelieboek. Vervaardigd te Keulen in het eerste kwart van de 11e eeuw. Naar de opdracht in het inschrift en de miniatuur gemaakt door de abdis Hitda van Meschede in Westfalen.

Het Hitda-Evangelieboek, een meesterwerk van de Keulse miniatuurkunst uit het tijdperk der Ottonen, bezit waarlijk een uitzonderlijke vermaardheid om zijn "schilderachtige" stijl, waarvan het "impressionistisch" karakter zich duidelijk van de hiëratische plechtigheid der Reichenauer-school onderscheidt. Van de Keulse miniatoren biedt ons deze miniaturist - misschien een kloosterzuster - niet alleen de rijkelijkst geïllumineerde evangeliecyclus, maar tevens overtreft hij door zijn frisheid in de beschrijving en levendigheid in de verbeelding.

Hij heeft blijkbaar een voorkeur voor leikleur, waartegenover hij graag een steenrood zet, en nog meer houdt hij van het wit, dat hij er dik oplegt. Met deze kleur schildert hij de bloemen in zijn landschap, ornamentale stroken rondom de beeldranden en hij versiert klederen en zelfs daken met tekeningen. Met dit wit verfraait hij met plooisels de sluiers der heilige vrouwen, de figuur van de abdis in de dedicatieminiatuur en die van de Madonna in de voorstelling van de Mariaboodschap. Met dezelfde kleur heeft hij dan ook het verwonderde gezicht van de elegante, kleine vrouw omlijst, die op overspel betrapt, door de Farizeeërs bij Christus geleid wordt met de woorden: "Mozes heeft ons in de wet geboden, dat dezulken gestenigd zullen worden; Gij dan, wat zegt Gij?" (Joh. 8, 5). Nadat Christus hun geantwoord heeft: "Wie van u zonder zonde is, werpe het eerst de steen op haar" bukt hij zich weerom en schrijft verder met de vinger in de aarde. Op de afbeelding staan de drie aanklagers van de eerste rij met een vragende uitdrukking op het aangezicht nog ter plaatse, terwijl achter hen, de anderen zich reeds terzijde wenden om weg te sluipen.

Johannes, die dit voorval bericht (8, 1-11), vertelt ons niet welke woorden Christus in het zand geschreven heeft. De kunstenaar doet hem echter schrijven "TERRA TERRAM ACCUSAT" (de aarde klaagt de aarde aan).

THEORIE VAN HET GREGORIAANS III

De huidige notatie.

Sleutels

Zoals we hebben kunnen lezen ontwikkelde Guido van Arezzo uit de rode f en gele of groene c lijn zijn systeem tot 4 lijnen met een sleutel, waarbij de f-sleutel de fa aangaf en de c-sleutel de do. De sleutels geven dus niet de absolute hoogte aan van c en f. Het ligt voor de hand dat voor de c- en f-sleutel gekozen is, omdat onder de do resp. fa steeds een halve toonsafstand ligt, wat de leesbaarheid der intervallen bevordert. In oude handschriften vinden we echter als sleutel ook wel de D, de A, de Bes, de B of de G.

De plaatsing van één sleutel, in Guido's geval twee sleutels: c en f, bepaalt alle andere namen en plaatsen op de balk.

Plaats van de sleutels

De huidige notatie van de do en fa-sleutel is in feite ontstaan door een geleidelijke omvorming van resp.

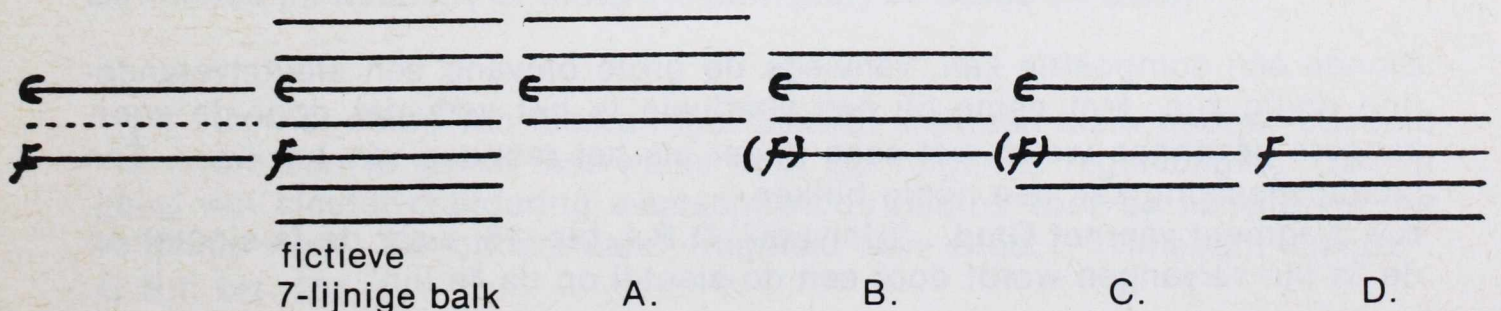
de letter c: in de Xle eeuw, in de XIIe en XIIIe eeuw tot nu.

de letter f: in de Xle eeuw,   in de XIIe en XIIIe eeuw tot en tot nu.

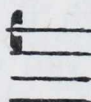
Naargelang de hoogte van een bepaalde Gregoriaanse compositie komen de sleutels op meerdere lijnen van de balk voor.

Eigenlijk zou het beter zijn om te zeggen dat de sleutel zijn vaste plaats heeft en dat men afhankelijk van de melodie een of twee lijnen boven of onder de sleutellijn plaatst. Omdat de omvang van de Gregoriaanse melodieën meestal beperkt is, is een totaal van 4 lijnen voldoende. In uitzonderlijke gevallen gebruikt men hulplijntjes.

We gaan in onderstaand schema uit van de oorspronkelijke c en f lijnen.

- ad A **Do-sleutel op 2e lijn**, als de melodie ver boven de do uitkomt.
Deze sleutelplaatsing komt minder vaak voor.
b.v. Comm.: "Ecce Dominus veniet". G.R.I. blz. 26
Intr.: "Adorate Deum". G.R.I. blz. 264
Grad.: "Dirigatur". G.R.I. blz. 340
(G.R.I. is de in het Directorium gebruikte afkorting voor het Nieuwe Graduale Romanum).
- ad B **Do-sleutel op de 3e lijn** (of fa-sleutel op de 1e lijn.
Omdat één sleutel voldoende is, heeft men gekozen voor de do-sleutel) Dit komt vaak voor.
b.v. All.: Ostende". G.R.I. blz. 31
Intr.: "Populus" G.R.I. blz. 18
Grad: "Ex Sion" G.R.I. blz. 18
- ad C **Do-sleutel op de 4e lijn** (of fa sleutel op de 2e lijn.
Men heeft gekozen voor de do-sleutel)
Dit komt eveneens vaak voor.
b.v. Intr.: "Ad te levavi." G.R.I. blz. 15
Comm.: "Dominus dabit." G.R.I. blz. 17
All.: "Laetatus sum." G.R.I. blz. 19
- ad D **Fa-sleutel op de 3e lijn**. De fa-sleutel komt op een uitzondering na alleen op deze plaats voor. Het betreft gewoonlijk gezangen in de 2e modus.
Het offertorium "Veritas mea (G.R.I. blz. 483) heeft de fa-sleutel op de vierde lijn staan.
b.v. Intr.: "Ad te Domine." G.R.I. blz. 17
Comm.: "Jerusalem surge." G.R.I. blz. 20
Intr.: "Dominus dixit." G.R.I. blz. 41

De 4 sleutelplaatsen.

Binnen één compositie kan, vanwege de grote omvang een sleutelverandering nodig zijn. Met name bij een Graduale is het vers dat door de voorzangers gezongen wordt wel eens hoger als het respons van het koor. Een sleutelwisseling kan dan nodig blijken.

b.v. fragment van het Grad.: "Universi" G.R.I. blz. 16, waar de fa-sleutel op de 3e lijn vervangen wordt door een do-sleutel op de 4e lijn.

Het mol-teken: Het Gregoriaans kent geen toevallige verhogingen of verlagingen, uitgezonderd de si-mol. Gaat het om een verlaagde si, dan staat

voor die noot het mol-teken .

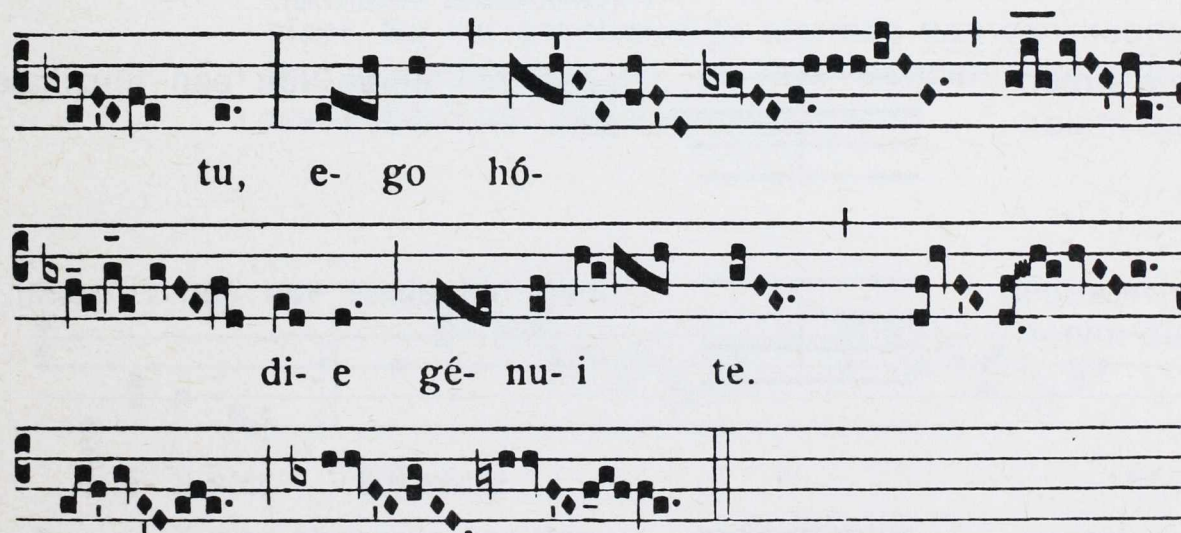
Een verlaging wordt weer opgeheven 1. bij een herstellingsteken

Zie kadens van onderstaand voorbeeld.

2. bij een deelstreep. Zie hodie.

3. bij een volgend woord.

Wil men de verlaging nog laten gelden, dan zal het mol-teken herhaald moeten worden voor de betreffende noten.

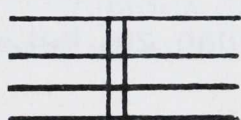
De Custos (= wachter) of Index (= aanwijzer) of Guido (= Gids)

 Op het einde van iedere regel bevindt zich een klein nootje, bedoeld om aan te geven met welke noot de volgende regel begint. Ook in geval van sleutelverandering waarschuwt de custos voor de hoogte van de volgende noot. Zie onderstaand fragment van Grad.: "Timebunt Gentis". G.R.I. blz. 265.

gló- ri- am tu- am. V. Quó-
ni- am aedi- fi- cávit Dómi-nus Si-

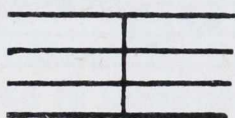
Deelstrepen dienen om zinsnedes, zinsdelen en zinnen aan te geven. Ze zijn verwant aan komma, punt komma, dubbele punt en punt uit de geschreven taal.

de dubbele streep
(divisio finalis)

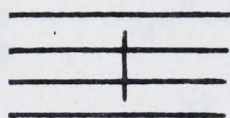
geeft het einde van een stuk aan. Het geeft ook aan waar wisseling van koren plaatsvindt (Kyrië, Gloria, enz.) of waar koor en solist of voorzanger wisselen. (Graduale, Alleluia).

de hele streep
(divisio maior)

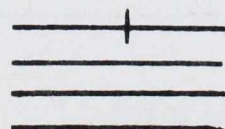
geeft het einde van een muzikale zin aan.

de halve streep
(divisio minor)

geeft het einde van een zinsdeel aan.

de kwartstreep
(divisio minima)

geeft een zinsnede aan.

In het nieuwe Graduale Romanum komen, meer nog dan in vorige uitgaven, boogjes voor over deelstrepen heen. Het boogje geeft aan dat de muzikale zin doorgaat.

b.v. Intr. "Suscépi-mus".	G.R.I. blz. 300
All. "Domine Deus"	G.R.I. blz. 317
All. "Omnes Gentes"	G.R.I. blz. 298

Ps. 46, 2

I
A

L-le- lú- ia.

De komma is vergelijkbaar met de kwartstreep.
 b.v. Comm.: "Factus est". G.R.I. blz. 256

Asteriscus * Het sterretje geeft aan, dat vanaf dit punt het koor aansluit bij de voorzanger(s). Na elke aanhef vinden we dit teken.

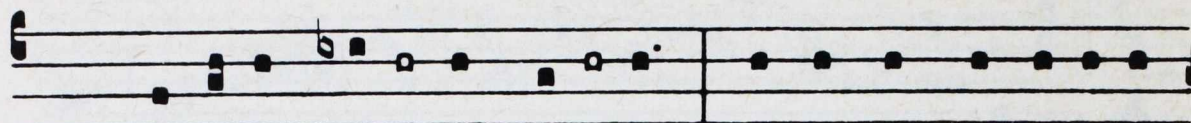
In diverse Kyries (IA-B, II, III, IV, VI, VIII, IX, X, XII, XVII) vindt met het enkelvoudige sterretje én het dubbele sterretje. Het dubbele sterretje staat dan voor de laatste aanroeping van de Kyrië, als die uit drie zinsnedes bestaat. Bij het enkelvoudige sterretje kan een koorwisseling plaatsvinden en bij het dubbele sterretje een samengaan van de twee zanggroepen.

e-lé- i- son. Ký-ri- e * **

e-lé- i- son.

Het sterretje * dat de verzen in een psalmodie in tweeën verdeelt, geeft een rusttijd aan tussen 2 halfverzen.

Psalmus 131

¶. 1 *Meménto, Dómi-ne, Da-vid * et omnis mansu-e-tú-*

di-nis e- ius. Ant. Qui exspéctant.

2 *Quia iurávit Dómino, * votum vovit Poténti Iacob. Ant. Qui exspéctant.*

Flexa † Als een éérste halfvers van een psalmvers lang is, wordt een flexa geplaatst. Er vindt dan een stembuiging plaats.
b.v. G.R.I blz. 678

¶. = afkorting van Versus of vers, te vinden aan het begin van elk Graduale- of Alleluiavers.

De enkelvoudige noot

Punctum ■ De huidige vorm van . en / (virga)
Romboide ◆ of ruitnoot, een vorm die nooit alleen voorkomt, maar altijd in een dalende reeks noten. b.v.
Virga ┘ Zoals we al eerder zagen (Kerkoraal 1 blz. 9) kwam na de invoering van de notenbalk de virga niet meer als enkele noot voor, wel in samenstelling.

Deze noten zijn allen van gelijke duur. Het zijn de kortst mogelijke noten, die in het Gregoriaans voorkomen. Zo'n noot wordt de "Tempus Primus" genoemd, een noot van een tel.

De duur is te vergelijken met een achtste noot uit de moderne muzieknotatie. Een onderverdeling (zoals in zestienden) bestaat niet in het Gregoriaans.

Verdubbeling is wel mogelijk door een punt toe te voegen ■• ◆• of door twee noten vlak langs elkaar te plaatsen, die dan als een lange noot klinken. ■■

Ook kan een noot licht verbreed worden door een liggend streepje: een liggend episema.

wordt vervolgd

J. Leenen

Geraadpleegde literatuur:

- J.B. Ward "Muziek Vierde Jaar", Desclee, Doornik 1952 Pag. 29 t/m 33.
- Dom E. Cardine "Première Année de Chant Grégorien", Solesmes 1975
Vertaling "Basiscursus Gregoriaans" Oosterhout 1979.
Pag. 5 t/m 10.
- E. Bruning O.F.M. "Het Gregoriaans, Handboek voor Kerkzangers, Koorleiders en Organisten", Doornik 1931. Pag. 8 t/m 14.
- Dom J. Pothier "Les mélodies Grégoriennes" 1980 Editions Stock.
Pag. 85 t/m 89.
- L. Coenen "Cursus Gregoriaans", Utrecht pag. 18 t/m 21.
- J. van de Wiel "De Jonge Koorzanger" Utrecht 1928 pag. 6 t/m 18.

UIT HET KOOR GEKLAPT

De metamorfose van een koor.

Al sinds mensenheugenis bestaat er in het kleine dorpje Leveroy een kerk-koor, dat trouw iedere zondag de hoogmis opluistert. Jaren geleden was dit een koor van meer dan twintig leden, maar de laatste 10 à 15 jaar is dit aantal helaas gedaald tot 10 leden.

Het resultaat van deze "afslanking" was, dat de fut er uit raakte.

De repetities duurden meestal niet langer dan een kwartier. Je hoorde vaak opmerkingen in de trant van: "zo geit 't good genôg".

Toch waren er ook enkele leden ontevreden met deze gang van zaken, temeer ook, omdat in en buiten de parochie vaak denigrerend en met leed-vermaak over dit koor gesproken werd. En het was vaak ook heel slecht!

Na het overlijden van de dirigent staken enkele leden de koppen bij elkaar en overlegden met pastoor Nijhof en het kerkbestuur over de vraag hoe het nu verder moest. Daarop werd ondergetekende, Hans Peeters, benaderd met de vraag of hij met dit koor verder wilde.

We schrijven nu november 1981.

Het is ruim 15 jaar geleden, dat ik tijdens mijn onderwijzersopleiding voor het laatst echt in aanraking ben geweest met het Gregoriaans.

Daarom heb ik lang geaarzeld voordat ik "ja" heb gezegd. Ik voelde mij dan ook heel onzeker.

Toch heb ik ja gezegd, echter op voorwaarde, dat het koor uitgebreid zou worden tot $\pm$ 20 leden. Dit lukte al binnen 2 weken.

We begonnen met de repetities in november 1981; Kerstmis stond voor de deur.

Aangezien ik geen kennis had van theorie en opvattingen over Gregoriaanse muziek heb ik mij in die eerste tijd toegelegd op uitspraak, stemvorming en ademhaling. Na Kerstmis kon ik al opgelucht ademen, want van alle kanten werd mij verzekerd, dat het verschil al heel erg groot was. Vol goede moed gingen we verder.

Toen ik de leden vroeg, wie er interesse had, om samen met mij, de beginnerscursus Gregoriaans van het Wardcentrum Nederland te volgen, was de animo hiervoor heel groot. Zo konden wij hiervoor bijna 30 cursisten inschrijven.

In overleg met Silvère van Lieshout werd besloten, om de cursus hier in Leveroy te organiseren, waardoor de kosten voor ons aanzienlijk lager waren. Gedurende 10 weken werd met veel plezier en enthousiasme door bijna iedereen de cursus gevolgd.

De wil bij het koor is geweldig groot, om de resultaten iedere keer te verbeteren.

We zingen niet iedere zondag de voorgeschreven wisselende gezangen; zover zijn we nog niet.

Over 4 à 5 jaar hopen we de hele jaarcyclus rond te hebben. Daarna kunnen we - op verzoek van de meeste koorleden - ook meer tijd besteden aan

meerstemmige muziek.

Dat doen we nu ook wel, maar nog niet zo veel.

Dit vernieuwde en sterk verjongde koor is nu bijna twee jaar bezig.

Ons jongste lid is 17 jaar, terwijl de nestor van het koor dit jaar zijn 60-jarig jubileum hoopt te vieren als koorzanger.

We repeteren iedere vrijdagavond. Om 20.00 uur is er voor de liefhebbers wat theorieles, waarbij veel aandacht voor het notenzingen en treffen gegeven wordt. Om 20.30 uur is er de gezamenlijke repetitie tot 22.30 uur, waarbij halverwege een kopje koffie wordt gedronken.

We repeteren in onze kerk, die een uitstekende akoestiek heeft. Bovendien heeft de pastoor met zijn kerkbestuur alle medewerking verleend om het oksaal te verbouwen, zodat we nu de beschikking hebben over een prima accommodatie. Het aantal leden van ons koor bedraagt op dit moment 32, maar we verwachten nog dat dit zal toenemen.

Voor een dorp van $\pm$ 1000 inwoners is dit een groot aantal.

Ik ben heel blij met deze ontwikkeling, en ik zie de toekomst voor ons koor met vertrouwen tegemoet.

Ik ben vooral blij met het contact wat er ontstaan is tussen het Wardcentrum en Leveroy, want ik denk, dat de stijgende lijn die er bij ons koor is, voor een groot gedeelte te danken is aan het contact met dit Wardcentrum, en met name met Silvère van Lieshout.

Hans Peeters,
Leveroy 2-8-1983

achtergronden

GREGORIAANS IN NEDERLAND

Wil men de situatie in Nederland waarin het gregoriaans verkeert serieus nemen dan zal men alle moeite moeten doen om een exact beeld te krijgen van die situatie. Om dit te bereiken zijn op het Ward Centrum Nederland enkele onderzoeken gepleegd naar het functioneren van het gregoriaans binnen de Nederlandse kerkprovincie in de liturgie enerzijds en in het onderwijs anderzijds. Verder zullen in dit verslag worden betrokken enkele onderzoeksresultaten en toekomstperspectieven.

Alvorens een beschouwing te geven van de situatie binnen onderwijs en liturgie dient te worden opgemerkt dat de landelijke media, radio en televisie wat betreft hun aandacht voor het gregoriaans zich zeer verschillend opstellen. Op de televisie is nauwelijks ruimte voor misuitzendingen met gregoriaanse gezangen, terwijl dit op de radio vaker voorkomt, maar bovendien op de radio bijna wekelijks gregoriaans te beluisteren valt in de uitzendingen met gewijde muziek, waarop dan polyfonie en orgelmuziek aansluiten.

Het gregoriaans neemt in Nederland binnen het onderwijs op dit moment een zeer twijfelachtige positie in. In het regulier-onderwijssysteem komt zelfs op de katholieke lagere scholen het gregoriaans nauwelijks in het leerprogramma voor. Dit op een enkele uitzondering na waar de Wardmethode in optima forma wordt gehanteerd, inclusief het gregoriaans. Dat is de situatie op de lagere school. Heel anders daarentegen is het gesteld met het gregoriaans op het voortgezet onderwijs en het hoger beroeps onderwijs. In het voortgezet onderwijs wordt, op die plaatsen waar muziek een keuzevak is voor het eindexamen, binnen het model leerplan, ontworpen door een groep docenten, daartoe in de gelegenheid gesteld door de minister van onderwijs, een, zij het bescheiden plaats toegekend aan het gregoriaans binnen het historisch kader. Interessant is echter om te vermelden dat in de uitwerking van dat model-leerplan het gregoriaans niet alleen als passief onderdeel van het leerplan is opgenomen, maar dat de leerlingen ook verwacht worden actief met het gregoriaans bezig te zijn zoals is neergelegd in een apart musiceerplan. Dit betreft helaas slechts die studenten of leerlingen die muziek kiezen als eindexamenvak. Het zal duidelijk zijn dat dit slechts beperkt blijft tot een eerste kennismaking en niet meer dan dat. Op de conservatoria wordt 5% van de tijd besteed aan het onderdeel gregoriaans dat daar gegeven wordt als bijvak, waarbij men zowel praktisch als theoretisch zich in het gregoriaans kan verdiepen. Gelukkig valt er daarnaast een positieve ontwikkeling waar te nemen met betrekking tot de aandacht voor het gregoriaans op de universiteiten waar muziekwetenschappen worden gedoceerd.

Naast deze dagopleidingen is het frappant te constateren dat in de sfeer van nascholing en kursussen in de vrije tijd een toenemende interesse voor het gregoriaans is te bespeuren, hetgeen valt af te leiden uit het toenemend aantal kursisten en kursusplaatsen. Vandaar dat men in Nederland druk doende is om een nieuwe structuur te ontwikkelen die aan koorzangers en zangers in de breedste zin van het woord de gelegenheid geeft zich te specialiseren in deze muziek. Iet-wat teleurstellend in dit geheel is de constatering dat het specifieke instituut voor kerkmuziek ook niet boven die 5% uitkomt, die de conservatoria halen met de aandacht voor het gregoriaans.

Beschouwen we nu het functioneren van het gregoriaans in de kloosters. Hier is onderzoek naar gedaan en het resultaat was als volgt. Van de monialen en priesterreligieuzen die het officie zongen antwoordde op de vraag of men ook gregoriaans zong 15% met altijd, 57% met soms en 28% met nooit. Tussen de monialen en priesterreligieuzen lagen bij de antwoorden nauwelijks verschillen.

Ten aanzien van de parochies is een representatieve steekproef gedaan, waarin werd nagegaan in hoeverre het gregoriaans binnen het parochiële leven in de Nederlandse Kerkprovincie een rol speelt of een rol zal gaan spelen. In alle parochies bleken één of meer koren aanwezig te zijn, waarbij maar liefst in 82% van de gevallen één koor was dat gregoriaans zong, in 11% van de gevallen 2 koren die gregoriaans zongen en slechts 6% van de gevallen geen enkel koor gregoriaans zong. Heel interessant was het antwoord op de vraag hoe de leeftijdsopbouw was van de koren die gregoriaans zingen, dit gaf het volgende beeld te zien.

0 tot 20 jaar 1% van de koren
20 tot 40 jaar 25% van de koren
40 tot 65 jaar 70% van de koren
en boven de 65 jaar slechts 4% van de koren.

Ook werd nagegaan hoe de verhouding was Dames/Heren.

In 18% van de gevallen werd het gregoriaans overwegend door Dames gezongen,
in 41% overwegend door Heren en in
41% betrof het een gelijk aantal Dames en Heren.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat niet in alle gevallen het gregoriaans wekelijks in de kerk gezongen werd. Dit gebeurde in 32% van de gevallen. Wel kwam een duidelijk resultaat naar voren bij de rouwdiensten die voor maar liefst 48% van de gevallen **altijd** gregoriaans betroffen.

Als zangboeken worden op de meeste koren het Liber Usualis en het "Oude Graduale" gebruikt. Uit het onderzoek blijkt dat namelijk in 61% van de gevallen het Nieuwe Graduale Romanum van 1974 nog niet bekend is of in ieder geval niet in gebruik. De volkszang, een belangrijk punt na Vaticanum II, wordt door 58% van de parochies hoog in het vaandel gedragen.

Na deze opsomming van de onderzoeksresultaten lijkt het door ons tot slot goed om ook in de toekomst te kijken. We wilden hier echter niet een privé mening weergeven en hebben deze vraag voorgelegd aan alle monialen en priesterreligieuzen en aan de parochies. Dit gaf een werkelijk hoopvol beeld te zien voor de toekomst. Binnen de kloostergemeenschappen antwoordt op de vraag of men toekomst ziet in het gregoriaans voor de kloosters 38% met ja, slechts 14% ziet in het gregoriaans geen toekomst voor de kloosters en 48% weet niet, heeft geen mening. Hierbij moet worden aangemerkt dat het percentage dat nee antwoordt op deze vraag, bij de priesterreligieuzen 23% bedroeg en bij de monialen slechts 6%. In de parochies lag het beeld iets anders. Op de vraag of het gregoriaans zijn liturgische functie in de parochie zal behouden antwoordt 54% met ja, slechts 5% antwoordt met nee en 41% weet het niet.

Aan deze onderzoeksresultaten mag de conclusie worden verbonden dat het gregoriaans binnen de Nederlandse kerkprovincie een gereede toekomst tegemoet gaat.

Silvère van Lieshout

HET NIEUWE HYMNARIUM

Inventarisatie en presentatie

Onlangs is het nieuwe Hymnarium verschenen waarvan de volledige titel luidt: *Antiphonale Romanum secundum Liturgiam Horarum Ordidemque Cantus Officii dispositum, a solesmensibus monachis praeparatum, Tomus alter: Liber Hymnarius cum Invitatoriis et aliquibus Responsoriis, Solesmis MCMLXXXIII*; in vertaling: Romeins Antifonale samengesteld volgens de "Liturgie der Uren" en de "Ordering van de Officiegezangen", verzorgd door de monniken van Solesmes, Tweede Deel: het Hymnenboek met Invitoria en enkele responsories, Solesmes 1983.

Dit nieuwe boek is voor de lezer van Kerkoraal van directer belang dan het Psalterium Monasticum, waarvan wij de bespreking te gelegener tijd hopen voort te zetten. Want hoewel het Psalterium Monasticum bij de nieuwe "generatie" gregoriaanse uitgaven behoort, toch is het slechts bedoeld voor de liturgie der monniken. Het nieuwe Hymnarium echter is bedoeld voor de liturgie van de Kerk in het algemeen, zodat dit boek de meeste lezers van Kerkoraal direct betreft. Dit artikeltje wil niets meer geven dan een allereerste presentatie en overzicht. Uitvoeriger bespreking en kritiek zullen misschien later binnen de mogelijkheden liggen.

Allereerst wekken titel en eerste pagina's nogal bevreemding op. Het deel, dat het eerst uitkomt en dat wij in Kerkoraal 1983,1 aankondigden als Deel I, blijkt onder de titel Deel II ter perse te zijn gelegd. Het toekomstig te verschijnen deel zal dus wel de titel Deel I dragen, waarschijnlijk omdat dit met zijn psalmen, antifonen etc. het belangrijkste is. Voor elk officie gebruikt men dus aan het begin Deel II om vervolgens voor de rest Deel I ter hand te nemen. Op pagina VI, volgend op de titelpagina, staat het Decreet afgedrukt waardoor de nieuwe "Ordo Cantus Officii" (=OCO) wordt goedgekeurd; dit boek heeft echter nog steeds niet de Vaticaanse drukkerijen verlaten, zodat de lezer ernaar kan raden. Onder de goedkeuring van de OCO staat de goedkeuring van de druk van dit Hymnarium van Solesmes. Een ander equipe of klooster echter zou ook kunnen proberen een editie op basis van het OCO te doen goedkeuren. Men zegt dat Dom Joppich dit voor het Graduale probeert.

Evenals bij de gezangen van het Graduale heeft Rome wat het officie aangaat gekozen voor een tussenoplossing. Aangezien de interpretatie van het Gregoriaans nog zo in beweging is, brengt Rome geen Editio Typica, d.i. normerende uitgave, met muzieknotatie uit. Deze laat zij over aan Solesmes of eventuele andere equipe's. Maar om toch te vermijden dat op het gebied van de latijnse liturgie geen regels meer gehandhaafd zouden worden, brengt de Congregatie van de eredienst telkens wel een soort liturgisch spoorboek uit. Voor de misgezangen was dit de Ordo Cantus Missae, waar alleen de beginwoorden en de plaats van de te zingen stukken staan aangegeven; wel staat een enkel nieuw stuk met muziek genoteerd. Voor het officie zal dit dus de OCO zijn.

Op pagina VII - XVI staan de *Praenotanda*, Opmerkingen vooraf. Na enkele algemeenheden worden eerst de Invitoria behandeld; de Inv.-antifonen worden voortaan steeds in hun geheel herhaald, en niet meer om en om in hun geheel en voor de helft. Dan volgt een inleiding op de hymnen, vervolgens op de responsories; en tenslotte een kleine indicatie over het monastieke Proprium (= eigen officie), omdat ook de monniken dit Hymnarium kunnen gebruiken. Op p. XI volgen dan "Enkele regels voor de zang, zoals door de monniken van Solesmes voorgesteld". Allereerst over de soorten neumen, vervolgens hoe de neumen gelezen moeten worden: over het horizontaal episema, over de neumen-coupure, over de liquesce-rende of vloeiende noten. Ten derde over de waarde van de diverse noten, de zgn. gemiddelde, verminderde en vermeerderde syllabische waarde; over het verticale episema, voortaan gebruikt om het einde van tekstuele of melodische elementen aan te geven; en over de punctum mora. Ten vierde over de repercussie en de conjunctie van klinkers. Ten vijfde over de graden van indeling: de komma, de kleinste, kleine en grote verdeling en het finale-teken. Tenslotte eindigt deze inleiding, waar Kerkoraal uitvoeriger op terug zou moeten komen, met een gecompliceerde passage uit een responsorie van St. Jan de Doper, die voorbeelden verschaft van bijna al de muzikale gegevens waar de inleiding over spreekt.

Het eigenlijke Hymnarium opent met het *Proprium de Tempore*, het Tijdeigen (p. 1-130); d.w.z. de Advent met twee cycli hymnen, de Kersttijd eveneens met twee cycli plus de feesten van de Kersttijd, de Vastentijd met twee cycli, de Goede Week, het Triduum Sacrum (voortaan dus met Invitorium en hymnen), de Paastijd met twee cycli, Hemelvaart en de tijd erna, Pinksteren. Vervolgens de feesten des Heren die in het jaar vallen: Drie-vuldigheid, Sacramentsdag, Heilig Hart en Christus Koning; tenslotte voor de laatste week van het kerkelijk jaar het "Dies irae, dies illa" (sic!) verdeeld over de 3 voornaamste officies: een plaatsing waar historische aanknopingspunten voor te vinden zijn; de plaatsing als sequentie in de Requimmis was nl. van betrekkelijk late datum. In heel dit gedeelte zijn natuurlijk ook de Invitorium-antifonen op de juiste plaats afgedrukt.

Het tweede deel geeft de *Psalmi ad Invitorim*, de Invitoriumpsalmen (p. 131-176). Allereerst natuurlijk de klassieke psalm 94. In de ontwikkelde modaliteit zijn er de tonen II; III, IV, IV* en IV* ad libitum (= naar keuze); V; VI, VI ad libitum, VI* en VI**; VII en VII ad libitum; bovendien staat op Kerstmis (p.16) de toon IV** afgedrukt. Men ziet: in de traditie ontbreken de tonen van de Ie en VIIe modus, die juist in de rest van het repertoire het meest gebruikt worden. In de archaïsche modaliteit zijn er de tonen D,E en E ad libitum. Dom Claire heeft het kennelijk niet gewaagd of niet opportuun gevonden, zijn reconstructie van de archaïsche toon C (af te leiden uit de tonen II, V en VI, uit het ambrosiaans en uit archaïsmen binnen het gregoriaans) in het Hymnarium op te nemen. (Zie voor dit alles Kerkoraal 1983,2). Tenslotte wordt de tekst van de alternatieve psalmen 23,66,99 afgedrukt en de Neovulgaattekst van psalm 94.

Het/derde deel geeft de Invitatorium-antifonen en de hymnen (in twee cycli) van de *Tempus per Annum*, Tijd door het Jaar (p. 177-244).

Het vierde deel geeft de Invitatorium-antifonen en de hymnen van het *Commune Sanctorum*, het Gemeenschappelijke der Heiligen (p. 245-327): Kerkwijding, H. Maria, Apostelen, Martelaren, Herders, Kerkleraren, Maagden, Heilige mannen en vrouwen, Religieuzen. Tenslotte volgt op pag. 328-336 het Dodenofficie (voortaan dus met hymnen).

Het vijfde deel geeft het *Proprium de Sanctis*, het Eigen der Heiligen (p. 337-485); Invitatorium-antifonen en hymnen.

Het zesde deel geeft een keuze van *Responsoria* voor het Kerkelijk Jaar en de grootste feesten (p. 487-526): 46 responsories, waar de nieuwe semiologische opvattingen van Dom Cardine het meest "tot hun recht" komen. Tenslotte het "Te Deum", oude en nieuwe versie (p. 527-533).

Het zevende deel geeft het *Proprium Monasticum O.S.B.*, het Eigen van de benedictijner-orde (p. 535-603): Invitoria en hymnen. Op p. 604-606 volgen tenslotte de Gloria-Patri-verzen voor de Responsoria en twee sacramentshymnen volgens de *oude* lezing van het Antiphonale Romanum of Liber Usuale. Op p. 608-623 volgen de *Indices*, waarbij achter veel hymnentitels aanwijzingen zijn geplaatst over de auteur of het tijdstip van de betreffende hymnen.

Tot slot nog enkele opmerkingen. De Invitoria (en ook enkele Responsoria) zijn voor het eerst in dit Hymnarium afgedrukt volgens een naar wij hopen zorgvuldige versie, hoewel een liturgische editie natuurlijk geen kritische editie is of hoeft te zijn. Tot nu toe was de betrouwbaarste versie van de psalmtönen der Invitoria in Ferretti's *Esthétique* (p. 215-243) te vinden. Voor het eerst is nu ook een schat aan Invitatorium-antifonen afgedrukt, waaronder prachtige, buitengewoon interessante stukken te vinden zijn. Naar wij menen zijn er echter ook een aantal nieuw gecomponeerde bij; nogal vreemd, omdat men had aangekondigd alleen uit de authentieke gregoriaanse schat te putten. De Responsoria zijn waarschijnlijk in dit deel afgedrukt om Deel I niet te groot te maken en omdat zij slechts zelden gezongen worden.

Bij een eerste vluchtige telling bleken er 120 à 130 verschillende Hymnetonen in het boek te zijn uitgegeven. Daarvan zijn er meer dan 100 identiek met de versies in het Antiphonale Monasticum, die indertijd (1934) zo zorgvuldig zijn bestudeerd en uitgegeven. Alleen bij het Veni Creator Spiritus bleek er verschil te zijn. Het nieuwe Hymnarium heeft dus nu ook voor de Romeinse Liturgie de authentiekere lezingen van het AM ingevoerd, met uitzondering van het Vexilla Regis en de Sacramentshymnen, waar men ook de oude bij het volk zo bekende melodieverse als tweede keuze heeft afgedrukt. Twintig tonen zijn hier voor het eerst uitgegeven, waaronder heel mooie, en enkele andere tonen zijn restitueringen van minder goede lezingen uit het Responsoriale Monasticum (1895). Waarlijk dus een kostelijke schat van teksten en melodien.

mededelingen

GREGORIAANS WEEKEND VOOR ZANGERS EN BELANGSTELLENDEN TE HELMOND OP 19 EN 20 NOVEMBER 1983.

In een drie-tal lezingen zal de esthetische en pastorale waarde van het Gregoriaans worden toegelicht door:

Dr. Jos Lennards

Dhr. Roger Karth, directeur van het Ward Centrum te Bulle in Zwitserland.

Een concert zal het Gregoriaans in verband brengen met:

Orgelmuziek en Liturgisch drama.

Liturgisch zal het Gregoriaans functioneren in:

Completen

Pontificale Hoogmis

Plechtige Vespers

PROGRAMMA

Zaterdag 19 November:

9.30 uur: Aankomst en inchecken.

10.00 uur: Opening door Silvère van Lieshout gevolgd door samenzang: Veni Creator.

Gregoriaans: Artistieke Waarde.

Lezing door Dr. Jos Lennards.

Koorzang o.l.v. Roger Karth, praktisch oefenen van de wisselende gezangen.

12.00 uur: Lunch.

14.00 uur: Koorzang o.l.v. Silvère van Lieshout, praktisch oefenen van de vaste gezangen.

Gregoriaans: Interpretatie.

Lezing door Dr. Jos Lennards.

Koorzang o.l.v. Roger Karth, praktisch oefenen van de wisselende gezangen.

18.00 uur: Diner

20.30 uur: Concert en Completen.

Zondag 20 november

9.30 uur: Koorzang o.l.v. Roger Karth.

11.00 uur: Pontificale Hoogmis met volkszang.

12.00 uur: Lunch.

14.00 uur: Gregoriaans: Pastorale Waarde.

Lezing door Roger Karth.

15.00 uur: Koorzang o.l.v. Wim van Gerven, praktisch oefenen van de samenzang voor de Vespers.

16.30 uur: Plechtige Vespers.

17.00 uur: Sluiting.

Openbaar toegankelijke zijn

Zaterdag 19 november, 20.30 uur, kapel St. Lambertusziekenhuis
**CONCERT M.M.V. DE ST. JOZEFZANGERTJES,
HET ST. JOZEFKOOR, JAN V.D. LAAR (ORGEL)**

Visitatio Sepulchri, middeleeuws paasspel
Gregoriaans en Orgelmuziek
Completen

Zondag 20 november, 11.00 uur, kapel St. Lambertusziekenhuis
**PONTIFICALE HOOGMIS MET VOLKSZANG
GEZONGEN DOOR DE DEELNEMERS EN DE
ST. JOZEFZANGERTJES.**
Celebrant Dom Wolf, abt van de abdij St. Benedictusberg te Vaals

Zondag 20 november, 16.30 uur, kapel St. Lambertusziekenhuis
**PLECHTIGE VESPERS M.M.V. DE SCHOLA CANTORUM
VAN DE KATHOLIEKE STUDENTENECCLESIA TE AMSTERDAM
O.L.V. WIM VAN GERVEN**

INSCHRIJVING

Deze staat open voor alle zangers en belangstellenden.
Mogelijkheid tot overnachting aanwezig (particulier slaapcircuit).
Inschrijving kan uitsluitend schriftelijk geschieden d.m.v. bijgaand formulier.

KOSTEN

Inclusief materialen, koffie en thee.

De inschrijvingskosten bedragen *f* 25,—

Kosten Lunch (2x) *f* 15,—

Kosten diner *f* 12,—

Kosten overnachting *f* 10,—

Bevestiging inschrijving 1 november na ontvangst deelnameformulier en betaling.

Tijdens het weekend zal een permanente informatiestand worden ingericht over Gregoriaans (boeken, platen, e.d.).

INSCHRIJVENDE KOREN KUNNEN GEBRUIK MAKEN VAN EEN KORTING.

INLICHTINGEN

"WARD CENTRUM NEDERLAND"

Willem Prinzenstraat 43

5701 BC Helmond

Tel. 04920 - 45597

WARD CENTRUM NEDERLAND

Gregoriaanse uitgaven:

Graduale Romanum (1974)	f 40,—
Cantus Selecti (herdruk)	f 15,—
Liber Cantualis (1978)	f 14,—
Liber Cantualis comitante organo	f 30,—
Psalterium Monasticum (1980)	f 70,—
Liber Hymnarius	f 78,—

Studieboeken:

Dom Gajard: Grondslagen van het Gregoriaans ritme	f 5,—
H. Nolthenius: Muziek tussen Hemel en Aarde	f 90,—

Platen;

23e en 33e zondag door het jaar St. Jozefkoor Helmond	f 18,90
Liber Cantualis St. Jozefzangertjes Helmond	f 15,—
Venite Exultemus Abdijkoor Grimbergen	f 18,90
Verder zijn alle platen van de Benedictijnen van Solesmes o.l.v. Dom J. Gajard en Dom Jean Claire te verkrijgen	f 27,—

U kunt uw bestelling plaatsen bij:

Ward Centrum Nederland,
Willem Prinzenstraat 43,
5701 BC Helmond
Telefoon: 04920 - 45597

Portokosten zullen in rekening worden gebracht.

WARD CENTRUM NEDERLAND

muziek-pedagogisch instituut

VERZORGT

KURSUSSEN IN HET KADER VAN DE WARD-OPLEIDING

KURSUSSEN GREGORIAANS VOOR KOORZANGERS EN DIRIGENTEN

EEN GRATIS "INFORMATIE-BULLETIN"

Inlichtingen bij:

Ward Centrum Nederland

Willem Prinzenstraat 43

5701 BC Helmond

Tel. 04920 - 45597

